

KASTİLYA

haline geldi ve 1561'de Madrid'i yeni İspanyol Krallığı'nın resmî başşehri ilân etti.

Dinî ve siyasî açıdan en şiddetli Arap düşmanı olan ve İspanya'nın müslümanlardan geri alınmasında başrol oynayan Kastilya kralları Endülüs kültür ve sanatının en büyük dostu ve hayranı idiler. Özellikle âlim, filozof, şair ve mûsikîşinas kişiliğiyle tanınan, çeşitli eserlerin sahibi Bilge (el Sabio) X. Alfonso ve Zalim (el Cruel) I. Pedro başta olmak üzere bütün Kastilya krallarının saraylarında müslüman âlimler ve sanatçılar bulunuyordu. Gırnata'dan getirttiği mimar ve ustalara Muvahhidler döneminde yapımına başlanan Sevilla Alkazarı'nı (el-Kasr) tamamlatan ve bu sarayın çeşitli yerlerine "Sultan Don Pedro"ya hayır duada bulunan Arapça kitâbeler koyduracak kadar Endülüs sanatı hayranı olan I. Pedro'nun, Nasrî elçisi sıfatıyla İşbiliye'ye gelen tarihçi İbn Haldûn'u yanında alıkoyabilmek için çok uğraştığı bilinmektedir. Endülüs tarihi boyunca Kastallî, Kastallânî ve Kaştîlî şeklinde Kastilya nisbeleri taşıyan birçok ünlü kişi yetişmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayyân, *el-Muktebes* (nşr. Abdurrahman Ali el-Haccî), Beyrut 1965, s. 169, 183, 188, 218, 234, 241; Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *Târîhu'l-İsbâniyyeti'l-İslâmiyye* (nşr. É. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 66, 69, 80, 159, 181, 235, 243, 309, 322 vd.; Himyerî, *er-Ravzü'l-mî'âr*, s. 27, 288, 345, 416, 483; Makkarî, *Nefhu't-îb*, I, 234, 330, 354, 365, 384, 428; IV, 354 vd., 472, 512, 514 vd.; É Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 116-117, 204, 322, 325; II, 53, 64, 73, 176, 244, 256, 283; III, 61; M.C. de Val, *Teoria de Castiyya la Nueva*, Madrid 1969; *Nuevo Atlas de España*, Madrid 1969; *Zikru bilâdi'l-Endelüs* (nşr. L. Molina), Madrid 1983, s. 187, 189, 190, 195; L. P. Harvey, *Islamic Spain 1250 to 1500*, Chicago 1992, s. 68-69, 190, 207 vd.; Receb M. Abdülhalîm, *el-'Alâkât beyne'l-Endelüsü'l-İslâmiyye ve İsbâniyâ en-Naşrâniyye fi 'aşri Benî Ümeyye ve mülûki't-Şavâ'if*, Kahire, ts. (Dârü'l-kütübi'l-İslâmiyye), s. 203-210, 250-256, 304 vd.

THOMAS B. IRVING

KASUMOVİÇ, İsmet (1948-1995)

Boşnak asıllı âlim.

19 Temmuz 1948'de Travnik (Bosna-Hersek) yakınındaki Pode köyünde doğdu. Orta öğrenimini Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde, yüksek öğrenimini Küveyt Üniversitesi Arap Dili ve

Pedagoji Bölümü'nde tamamladı. 1973'te Bosna-Hersek'e dönerek Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde ders verdi. 1976'da Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'nde asistan olarak çalıştı. Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji Bölümü'nde İslâm ve Arap felsefesinde hiçlik (nihilitet) problemini incelediği yüksek lisans tezini tamamladıktan sonra (1979) aynı fakültede Bosnevî Ali Dede ve onun felsefî-tasavvufî görüşlerine dair teziyle doktor unvanını aldı ve Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü'ne tayin edildi. 1980-1983 yıllarında Saraybosna yakınındaki Rajlovac Hava Kuvvetleri Teknik Askerî Akademisi'nde Arapça hocası olarak çalıştı. 1984-1986'da Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi Şarkiyat Filolojisi Bölümü'nde Arapça dersleri verdi. Ayrıca 1981'den itibaren görev yapacağı Saraybosna İlahiyat Fakültesi'nde tasavvuf okuttu; Ahmed İsmailoviç'in vefatından (1988) sonra aynı fakültede İslâm felsefesi derslerine de girmeye başladı. 1992'de fakültenin kadrolu öğretim üyesi oldu ve bu görevini 1995 yılına kadar sürdürdü. Bosna-Hersek savaşı esnasında bir süre *Preporod* adlı dinî gazetenin başyazarlığını da yapan Kasumoviç 11 Şubat 1995'te Saraybosna'da vefat etti. Kasumoviç'in yayımlandığı çok sayıda makalelerinden Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Arapça ve Türkçe bildiği anlaşılmaktadır. Geniş yayın faaliyeti yanında bilhassa Saraybosna, Zagreb ve İstanbul gibi şehirlerde düzenlenen sempozyumlara yaptığı katkılar sayesinde ilmî çevrelerin ilgisini çekmiştir.

Eserleri. 1. *Problem Nihiliteta u Arapsko-Islamskoj Filozofiji*. Henüz neşredilmemiş yüksek lisans tezidir. 2. *Filozofsko-Sufijsko Učenje Ali Dede Bošnjaka*. Yine yayımlanmamış olan doktora tezidir. 3. *Školstvo i Obrazovanje u Bosanskom Ejaletu za Vrijeme Os-*

manske Uprave (Mostar 1999). Osmanlı dönemine ait Bosna eyaletinde eğitim ve öğretim tarihini içeren eser Mostar İslâm Kültür Merkezi tarafından neşredilmiştir. 4. *Tefsir Ibn-Kesir* (Sarajevo 2000). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'e ait *Tefsîrü'l-Kur'ân*'ın I. cildinin Bosnakça'ya yapılan tercümesidir.

İsmet Kasumoviç çeşitli makalelerinde özellikle İslâm felsefesi, tasavvuf, Osmanlı dönemi Bosna tarihi ve kültürü konularına ağırlık vermiştir. Onun İslâm düşüncesindeki varlık ve hiçlik kavramları, yaratılış, bilgi, ahlâk, İbn Miskeveyh'in felsefesi, Mûsâ b. Meymûn'un dinî ve felsefî görüşleri, Muhammed Abdüh'un modernist düşüncesi, Bosnevî Ali Dede'nin felsefesi, Osmanlı dönemi tasavvuf tarihi vb. konularda yayımlanmış seksenden fazla makalesi bulunmaktadır. Bu makaleler *Anali GHB, Dijalog, Glasnik UNESCO, Glasnik VIS, Islamska Misao, Kabes, Odjek, POF, Pregled, Preporod, Takvim, Zbornik Radova Islamskog Teološkog Fakulteta, Zbornik Radova Zavičajnog Muzeja u Travniku, Zvezda, Znak Bosne, Život* gibi dergi ve yıllıklarda neşredilmiştir (geniş bilgi için bk. Kasumoviç, XLIV-XLV/1994-95 [1996], s. 447-452).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Ćeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 381, 430, 469; "İsmet Kasumoviç (1948-1995)", *Gazi Husrev-Begova Medresa u Sarajevu-450 Generacija*, Sarajevo 2000, s. 119; Esad Duraković, "In Memoriam-Dr. Ismet Kasumoviç (1948-1995)", *POF*, XLII-XLIII/1992-93 (1995), s. 12-14; Azra Kasumoviç, "Bibliografija Radova Dr. Ismeta Kasumovića", a.e., XLIV-XLV/1994-95 (1996), s. 447-452; a.mlf., "Bilješka o Dr. Ismetu Kasumoviću", *Sarajevo 2001* (fotokopisi İSAM Dokümantasyon Servisi'ndedir).

MUHAMMED ARUÇI

KASVÂ (القصواء)

Hz. Peygamber'in devesi.

Kulağındaki küçük bir kesikten dolayı bu adla anılan gri renkli (şebâ) dişi bir deve. Siyer ve hadis kitaplarında râvîlerin ondan farklı isimlerle bahsetmesi birkaç adının olduğunu gösterir. Kaynaklarda kasvâdan sonra en fazla ced'â ve adbâ adlarına rastlanır ki bunlar da kulağındaki kesikliği ifade etmektedir. Adbâ adını veren kaynakta kızıl renkte (hamrâ) olduğu belirtilir (İbn Huzeyme, IV, 262; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, IV, 332). Riva-

İsmet
Kasumović

yete göre Kasvâ, Benî Kuşeyr b. Kâ'b b. Rebîa'nın veya Harîş b. Kâ'b'in hayvanlarından ve Hz. Ebû Bekir tarafından 400 dirhem karşılığında satın alınarak aynı bedelle Resûl-i Ekrem'e satılmış veya hediye edilmiştir.

Hız. Peygamber'in hayatındaki en önemli olayların büyük bir bölümünde Kasvâ'nın adı geçer. Esmâ bint Yezîd, Mâide sûresinin Resûlullah'a bu devenin üzerindeyken nâzil olduğunu söyler (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VI, 83). Hız. Peygamber Medine'ye onun sırtında hicret etmiş ve Mescid-i Nebevî onun çıktığı yere yapılmıştır (İbn Sa'd, I, 237). Resûl-i Ekrem, Hudeybiye Antlaşması ile sonuçlanan umre yolculuğuna ve Mekke seferine Kasvâ ile çıkmış, Vedâ hutbesini de onun sırtında irad etmiştir. Hız. Peygamber'in Kasvâ ile yolculuk yaparken bazan terkisine birini (genellikle Üsâme b. Zeyd) aldığı bilinmektedir.

Resûl-i Ekrem, bir kimseyi acele olarak bir yere göndermesi gerektiğinde devesini ona verirdi; çünkü Kasvâ çok hızlı koşan bir hayvandı. Meselâ Bedir zaferinin müjdesini Medine'ye ona binen Zeyd b. Hârise götürmüştü. Hız. Peygamber zaman zaman düzenlediği deve yarışlarına Kasvâ'yı da sokardı. Daima birinci gelen Kasvâ'yı sonunda bir bedevinin genç devesi geçmiş ve Resûl-i Ekrem, buna çok üzülen sahâbîlere her yükselen ve zirveye ulaşanı aşağı almanın Allah'ın bir kanunu olduğunu belirtmiştir (Buhârî, "Cihâd", 59).

Kasvâ, Hız. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında Bakî' Mezarlığı'na veya daha kuvvetli bir ihtimalle Medine yakınlarında Hız. Peygamber'in atları için otlak olarak ayrılan Nakî' çayırına salıverilmiş ve orada kendi halinde otlayarak ölmüştür (Belâzürî, I, 306).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "şkk" md.; Buhârî, "Cihâd", 59; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, Beyrut, ts. (Dâru sâdır), I, 237, 492-493; Belâzürî, *Ensâb*, Beyrut, ts. (Dâru'l-fikr), I, 306; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VI, 83; a.mlf., *Târih* (Ebû'l-Fazl), II, 219; İbn Huzeyme, *eş-Şahîh*, Beyrut 1390, IV, 262; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-küb-râ*, Mekke 1994, IV, 332; Nevevî, *Şerhu Müslim* (Bulak), VIII, 173; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, X, 111-112; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 188, 304; VI, 8; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Beyrut 1379, VI, 73-74; Azîmâbâdî, *'Avnü'l ma'bûd*, Beyrut 1415, V, 254; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l idâriyye*, II, 98.

NEBİ BOZKURT

KÂŞÂN (کاشان)

İran'da çinileriyle ünlü tarihi şehir.

Merkezî İran platosunda deniz seviyesinden 945 m. yükseklikte, İsfahan'ı Tahran'a bağlayan tarihî karayolu üzerinde kurulmuştur; bugünkü demiryolu da içinden geçer. Şehir isminin, cami süslemeliğinde kullanılan kâşî adı verilen mavi ve yeşil renkli bir taşın işçiliğiyle tanınmasından kaynaklandığı söylenmiştir. Diğer bir rivayete göre ise şehrin Kâş veya Kâşân şeklinde söylenen ismi (Steingass, s. 1005), efsanevî Pers Hükümdarı Kays-Âşiyân kelimesinden gelmektedir. İsim Arap kaynaklarında genellikle Kâşân şeklinde geçmektedir. Şehrin güneybatısında, kuruluşu milâttan önce V. binyıla kadar giden Tepe Siyâlk antik yerleşim merkezi bulunmaktadır. İslâm coğrafyacıları Cibâl bölgesinde yer alan Kâşân'ın küçük fakat güzel ve önemli bir şehir olduğunu yazırlar. 1996 sayımına göre şehrin nüfusu 201.372 idi.

Hamdullah el-Müstevfî şehri Hârûnürreşîd'in zevcesi Zübeyde'nin kurduğunu

ileri sürmüştür (*Nüzhetu'l-kulüb*, s. 72). Bu durum Zübeyde'nin Kâşân'ı yeniden kurarcasına çok esaslı biçimde imar ettiğini göstermektedir. 372'de (982-83) yazılan *Hudûdü'l-'âlem*'de şehrin birçok edip ve âlimin yetiştiği mâmur bir yer olduğunun belirtilmesinden IV. (X.) yüzyılda önemli bir merkez haline geldiği anlaşılmaktadır. V. (XI.) yüzyılın ortalarında Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Kâşân'ın önemi arttı. Birçok Kâşânlı Selçuklular'ın hizmetinde üst kademelerde yer alırken şehirde imar faaliyetleri hızlandı. VII. (XIII.) yüzyılda coğrafyacı Yâkût el-Hamevî, kendi zamanında buranın başka yerlere satılan güzel yeşil renkli kâseleriyle tanındığını ve halkın Şii olduğunu kaydeder (*Mu'cemü'l-büldân*, IV, 336). Bu yüzyılın ikinci yarısında Moğol saldırılarıyla şehir canlılığını bir müddet kaybettiyse de İhanlılar zamanında eski önemini tekrar kazandı. Hamdullah el-Müstevfî. VIII. (XIV.) yüzyılda şehirdeki sarnıç ve su kanallarıyla Fîn adındaki bir saraydan söz etmektedir. Timurular döneminde de şehir bir ilim ve edebiyat merkezi olmayı sürdürdü. Safevîler'le birlikte Kâşân ilimden edebiyata, el sanatlarından mimariye ve ticarete kadar birçok alanda parlak bir dönem yaşayıp İran'ın kültür başşehri olma işlevini gördü. Safevî şahlarının şehri sık sık ziyaret etmeleri Kâşân'ı daha da önemli hale getirdi. Safevîler'den sonra Afgan ve Afşarlar zamanında İran'ın diğer şehirleri gibi Kâşân halkı da ağır vergilerden dolayı zorluklar çekti. 1192 (1778) yılında meydana gelen büyük bir depremle şehir tamamen yıkıldı. Kerim Han Zend şehri yeniden inşa ettirdiyse de burada bir müddet kimse oturmadı. Ancak Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah'ın harap olan Bağ-ı Şâh-ı Fîn adlı hasbahçeler kompleksini yeniden düzenletmesi şehre olan ilgiyi tekrar başlattı; böylece Kaçarlar zamanında Fîn Sarayı ve etrafı yeniden siyasî olayların merkezi haline geldi. 1852'de bu saray Nâsirüddin Şah'ın veziri Mirza Takî Han'ın öldürülmesine sahne oldu.

Kâşân çevresi İslâm öncesi kalıntıları bakımından çok zengindir; şehrin güneybatısında bulunan Tepe Siyâlk harabeleri ve Sâsânîler'e ait eski kale ile Neyâser'deki ateş tapınağı bunlar arasındadır. Şehirdeki İslâmî yapıların en önemlilerinden biri Selçuklular zamanında inşa edilen Mescid-i Câmî ve minaresidir (466/1074). büyük depremde hasara uğramış ve 1207'de (1792) köklü bir onarım görmüştür. Diğer iki Selçuklu eseri Penç-i

Kaçarlar dönemine ait Mescid-i Ağâ Büzürg ve Medresesi - Kâşân / İran